

Arkeologi i dagspressen

Stig Welinder
med bidrag av **Annica Snäll**

Avdelningen för humaniora
Mittuniversitetet, Sundsvall

stig.welinder@miun.se
annica.snall@gbk.goteborg.se

Mina medhjälpare och jag har samlat urklipp med arkeologi och kulturmiljövård i dagspressen vart tionde år sedan 1980-talet. Det är dags att summera 2010-talet och göra långtidsöverblickar. *Dagens Nyheter* har varit med varje gång. Tidningen var 2014 den enda excerperade. Det var den också på 1990-talet (Welinder 1997), medan flera excerperade tidningar, och även intervjuer med de i tidningsskrivandet inblandade agenterna, ledde fram till större publikationer decenniet dessförinnan och därefter, på 1980-talet och (20)00-talet (Welinder 1987; Snäll & Welinder 2008).

Den första excerperingen på 1980-talet följde i spåren på det postmoderna genombrottet i arkeologin och då närmast inspirerat av Ian Hodders artikel ”Archaeology in 1984” (Hodder 1984). Ian Hodder hade syftet att visa hur arkeologin var beroende av och påverkades av – och själv påverkade – det omgivande samhället, som arkeologin var en ofrånkomlig del av. Bland annat redovisade han hur han hade låtit studenter göra enkäter och intervjuer med människor på gatorna i Cambridge om hur dessa såg på arkeologi. Min plan med tidningsexcerperingen på 1980-talet var vagt densamma. Det blev knappast så, utan jag överväldigades av mängden och mångfalden av arkeologi på tidningssidorna. Redovisningen och diskussionen formade sig i stället till en framställning av hur arkeologiska referenser och associationer fanns överallt i samhället, eller egentligen på alla slags tidningssidor. Huvudtemat blev vilken slags arkeologibild som en tidningsläsare erhöll (Welinder 1987).

Excerperingen på 1990-talet kom i brist på anslag till medhjälpare att omfatta bara explicit arkeologiskt innehåll i en dagstidning och en vetenskapstidskrift. Forskningsrådets motivering för att inte ge anslag var, att forskningsuppgiften var redundant, den var redan utförd. Mitt syfte var emellertid att följa förändringarna i relationen arkeologi – samhälle. Det gjordes genom enkla statistiska jämförelser. En intressant debatt i tidningen om det förhistoriska matriarkatet berörde arkeologi (Welinder 1997).

För tio år sedan gav Riksantikvarieämbetet anslag till tidningsläsning, excerpering och intervjuer med mediafolk och arkeologer. Det blev en flott publikation (Snäll & Welinder 2008) med överraskande färgfotografier. Förutom att följa förändringar statistiskt efter ytterligare tio år fördjupade vi oss i en symbios mellan tidningarna och näringsliv, till exempel rese- och fastighetsbranscherna och bokförlagen. Vi diskuterade hur arkeologi och kulturarv användes i dels betald reklam i tidningarna, dels i reportage som fungerade som obetald reklam. Något för sig var Cecilia och än mera Arn i Västgötapressen.

Den följande redovisningen av 2014 års klipp i den papperstryckta versionen av *Dagens Nyheter* är huvudsakligen en beskrivning. *Dagens Nyheter* har inte längre någon anmärkningsvärd vetenskapsbevakning om än ett upplag varje söndag, och arkeologireportage förekommer sällan. Det betyder inte att arkeologin är borta ur tidningen. Den finns men den får huvudsakligen hittas här och där och överallt, oftast utan att arkeologi, kulturarv eller forntiden är huvudsaken.

Tidningsexcerperingar görs naturligtvis också för andra universitetsdiscipliner. Ett närliggande exempel gäller historia i två nordiska tidningar 2012 (Gustafsson 2013). Harald Gustafssons motivering för sin studie liknar vår (2013: 199):

Människors bild av historia skapas, reproduceras och omskapas på många andra ställen än i historieundervisningen, ja kanske allra minst i den formella undervisningssituationen eller i kontakt med fackhistorikernas framställning.

Det är ju en pessimistisk, men realistisk, bild av allmänhetens historiekunnande. Uppmuntrande för författaren av det senaste översiktsverket över Sveriges forntid är det ju inte heller (Welinder 2009). Fackhistorikernas och -arkeologernas förhoppning får vara att kunskapen sipprar ner från den vetenskapliga parnassen till samhällets historiebruk och kommer att ingå i, gärna forma, samhällets och allmänhetens historie- och arkeologikultur.

En annan intressant reflektion i Harald Gustafssons artikel är, att dagstidningarna har blivit allt mindre nyhetsförmedlande och mera kommit att bli bredvidläsning. Det präglade arkeologin redan i de två föregående excerperingarna och likaså i den nu föreliggande.

Efter fyra arkeologiexcerperingar under 30 år borde det vara möjligt att överblicka en del enkla sammanställningar av långtidsförändringar. Klippandet i tidningarna har emellertid inte skett tillräckligt enhetligt för att detta ska kunna göras fullgott. Något kan dock presenteras.

En långtidstrend, som inte kan överblickas i tidningsurklipp, är andra mediers inträde. Antagligen var TV av större betydelse för att forma människors arkeologibild på 1980- och 90-talen än dagstidningarna. Därefter blev Internet det mest betydelsefulla mediet. Antalet träffar på den vanligaste sökmotorn ökade från 16 december 2000 till 1 december 2015 för "archaeology" från 497 340 till 56,1 miljoner och för "arkeologi" från 5 554 till 1,5 miljoner (jfr Welinder 2004: tab. 1).

Under 2014 excerperades arkeologi och kulturmiljövård endast i *Dagens Nyheter*. Klippsamlingen består av 236 urklipp. Excerperingarna har inte skett helt jämförbart med tidigare omgångar, men något kan siffror säga. De tre föregående gångerna samlades 944, 205 (enbart A-typ; se tab. 1) respektive 1505 urklipp. Det får bli mycket av ett personligt intryck, som inte stöds av siffrorna, att arkeologi förekommer uppenbart mindre i dag än för några årtionden sedan i *Dagens Nyheter*. Åttiotalet med det yrvakna intresset för Svearikets vagg och Riksgropen var en övergående höjdpunkt. Harald Gustafsson noterade samma skillnad mellan 1987 och 2012 för klippen av historia, men han ville inte lägga någon vikt vid det, utan garderade sig mot att det kunde vara en tillfällighet (2013: 204)

Urklippens fördelning på arkeologiska tidsperioder visar få entydiga förändringar under de 30 åren (tab. 1). Den enda tidsperioden som oavbrutet minskat i tre steg är vikingatiden från 31 procent 1985 till 10 procent 2014. Inte lika rätlinjigt men ändå har också medeltiden och den efterreformatiska tiden minskat. De tre historisk-arkeologiska perioderna har tillsammans minskat från 76 procent till 39 procent. Ökat har framför allt järnåldern och

paleolithicum–mesolithicum, från tillsammans 18 procent till 49 procent. I den allmänna minskningen av arkeologi i tidningen har den äldre stenålderns jägare-fiskare-samlare klarat sig bäst. Förklaringen kommer att framgå längre fram. Det kan noteras, att i Harald Gustafssons historiska klippssamling så gott som försvann den i och för sig lilla andelen klipp från hans period ”Antiken/fortiden” (2013: Tabell 2.)

Harald Gustafsson ställde sig frågan, om internationalisering och globaliseringen syns i hur historia lyfts fram i tidningarna. Hans svar blev ett otvetydigt ”nej”. Han kommenterade, att nationell historia torde kännas naturlig för både journalister och läsare (2013: 207, Tabell 3). Detta skall förstås inte förväxlas med nationalistisk historia av det slag som till exempel i dag dominerar i den statsstyrda pressen i Ryssland.

I *Dagens Nyheter*s bevakning av arkeologi syns den motsatta tendensen jämfört med historiebevakningen (tab. 2). Underlaget tillåter visserligen bara en jämförelse över tid mellan urklipp avseende Stockholmstrakten och resten av världen. Minskningen av den lokala bevakningen från 1994 till 2014, de år då endast *Dagens Nyheter* excerperades, är påfallande. Hur bevakningen av Sverige utanför Stockholm samtidigt förändrades är oklart. Den totala arkeologirapporteringen minskade, den koncentrerades till den reducerade vetenskapsredaktionens specialintressen, och den kom att delvis bestå av inköpt stoff. Som det kommer att framgå av fortsättningen innebar det en internationalisering, särskilt av utfyllnadsnotiserna. Om den var avsiktlig och medveten är en annan fråga.

I det följande presenteras urklippen ur *Dagens Nyheter* 2014 i tio grupper under tio rubriker. Siffrorna närmast efter rubrikerna avser antalet urklipp i gruppen. Enskilda urklipp refereras till med datum i tidningen, till exempel 24/12 = 24 december.

Tre urklipp har inte placerats i någon grupp, även om de kunde ha passat i den första gruppen. De är alla tre enbart bilder. I två bildkryss sparkar en hjälm-, sköld- och svärdförsedd viking fotboll (6/9), och en stenåldersman med skinnpåls kring magen och en träklubba tafatt i händerna konverserar ett antal ynglingar (20/12), förmodligen utan att de förstår honom: ”Ogga bogga”. Därmed är de två vanligast schablonerna hämtade från fortiden presenterade. Det kan anmärkas, att vikingen inte har horn på hjälmen, och att stenåldersgrobianen inte släpar en kvinna i håret. Den tredje bilden (22/11) är en tecknad skeppssättning i en dödsannons. Skeppet påminner om Ales stenar eller Tjelvars grav. Det är vanligare med en segelbåt. Den forntida skeppssättningen är mindre banal, och associerar både till ett bestående stabilt, evigt, och till en resa med okänt slut – eller kanske helt enkelt till en arkeologiintresserad avliden.

Framträdande ord i dagstidningarnas arkeologispråk är – eller åtminstone var: mysterium, sensationell, först, störst och äldst, och så gäller det att skriva om mest guld. I urklippen från 2014 är detta språkbruk nästan borta. Hur det kunde se ut kan emellertid exemplifieras från 2013 års *Dagens Nyheter*, till exempel första sidans största (!) rubrik 17 oktober:

Mystiskt fornfynd det största i Sverige

En kilometerlång pelargång från 400-talet har upptäckts vid utgrävningar i Gamla Uppsala. Sveriges genom tiderna största fornfynd förbryllar arkeologerna.

I storlek torde Torsburgen på Gotland och Döseryggen i Skåne vara goda konkurrenter. Längre in i tidningen nöjde sig journalisten Clas Barkman med att man hade grävt fram ”Sveriges genom tiderna största forntida byggnadsverk”. Med den formuleringen kan fortfarande Torsburgen konkurrera i storlek, kanske vallen runt Birka också. Mystiska och

förbryllande är fynd vid arkeologiska utgrävningar bara för journalister som hoppas att locka och pirra läsare.

I tävlingen om mest guld vann den indiske yogin Swami Sarkar, som drömde om att 1000 ton guld fanns att gräva fram under ruinerna efter Rao Ram Bux Singhs palats från 1800-talet. *Dagens Nyheter*s notis (16/10 2013) berättade att statsanställda arkeologer ska påbörja grävandet efter guldredan redan samma vecka. I skrivande stund i december 2015 har inget guld rapporterats i media.

Å propos Indien så ägde där 2013 års sedvanliga tillbakakastande till stenåldern rum (12/12 2013). Denna gången skedde det genom att högsta domstolen fastställde att en 153 år gammal lag från den brittiska kolonialtiden fortfarande gällde. Lagen utdömer tio års fängelse för homosexualitet. En omvänd värdeladdning av stenåldern användes i en notis (22/11) om ”en stenåldersmikro” med ”ett vedugnsrotisserie som vrids upp likt en gammaldags väckarklocka” för tillagning av fisk. Mera stenålder med olika innehåll från 2014 nedan. Perioden var ju den vanligast förekommande det året (tab. 1).

1. Kuriosa (21)

Arkeologi och kulturarvet kan dyka upp var som helst i tidningen. USA:s president fick av ett fotografi att döma gå innanför avspärrningarna runt Stonehenge (7/9). Det ansågs av allmänintresse att meddela vad presidenten tyckte om monumentet: ”Hur coolt är inte det här? Det är spektakulärt! Nu kan jag bocka av det från min ’bucket list’.” Det är väl så de flesta reagerar, när de får se Stonehenge.

Hur läsarna får en arkeologisyn av att se arkeologi snart sagt överallt i tidningarna kunde vara värt en egen undersökning. *Dagens Nyheter* skriver mera om mat än om arkeologi. Ibland skrivs det dock om båda samtidigt. I ett test av Stockholmsrestaurangernas räksmörgåsar (7/10) berättas att Victorias smörgåsar ”kräver kunskaper i arkeologi bortom vad normala kroggäster besitter”. Journalisten kom fram till denna åsikten efter att ha letat efter – grävt efter – ägg, gurka, rågbröd med mera under ett berg av räkor och majonnäs.

Antagligen försökte journalisten här vara roligt underhållande snarare än instruktivt informerande. Arkeologi förekommer onekligen som underhållning i tidningarna. Arkeologi förefaller ha ett högt underhållningsvärde på så sätt att den ägnar sig för drift och vitsar. Till exempel astronomi eller mineralogi figurerar långt mindre ofta i tidningarna på samma sätt:

De äldsta mumierna var gamla som farao (15/8)

De som ska bli arkeologer går på fordomstekniska (16/3)

Vid en arkeologisk utgrävning under det stängda Debaser Slussen återfanns nyligen skrifter av den medeltida siaren Nostradamus (3/1)

I ett kåseri berättade Fredrik Stage om sin barndoms utflykter i skogen norr om Gnarp för att leta efter döda ryssar från 1721 års härjningar:

Vi hade med oss spadar, hackor, oxpiska (som jag, efter att ha sett ”Indiana Jones och de fördömdas tempel”, trodde var en arkeologs viktigaste redskap), metalldetektor och en korg med mammas nybakade bullar. (24/10)

Delar av berättelsen skulle kunna vara sann. Helt sant är, att det blev diskussion om, huruvida en fresk från Pompeji lämpade sig som reklam på SL-tågen i Stockholm: ”SL backar om censur av 2000-årig konst” (4/9). Fresken föreställer en backanal, i vilken en satyr tar ett grepp om en backant. *Dagens Nyheter* drog sig inte för att återge en bild av fresken.

En utmaning för läsarna är det när arkeologi finns i frågesporter. Vilket ord på sex bokstäver är synonymt med både ”fisk” och ”stenröse” (21/2), och vad är svaret på en fråga bredvid ett sittande skelett: ”Vad heter fyndplatsen vid Oppmannasjöns strand i Kristianstads kommun, där det unika skelettet av en stenålderskvinna hittades 1939” (9/5)? Svaret är en slamkrypare, och skelettet är inte unikt.

Tidningarna förväntar sig att läsarna skall ha en allmänorientering om arkeologi, så att vitsar och associationer inte går läsarna förbi. Det torde vara en välgrundad förhoppning. Läsarna fick säkerligen de avsedda tankarna, när tidningen tryckte (7/8) ett uttalande av ”rymdforskaren Anders Eriksson” med anledning av att rymdsonden Rosetta kommit fram till kometen P67: ”Vi har kommit fram till ett kosmiskt fornminne”. Frågan är, om läsarna också känner till bakgrunden till namnet ”Rosetta”? Om inte, kan man lära sig i Nationalencyklopedin eller på British Museum. Den återkommande språkspalten skrev en gång (28/9) om ”de modala hjälpverben”. En färsk doktorsavhandling hade gått ”till botten” med dem. ”Det blev ett slags språklig arkeologisk utgrävning.” Läsarna får föreställa sig hur arkeologer gräver sig ner genom allt äldre lager och hur en språkhistoriker kan göra något liknande.

Arkeologi och kulturmiljövård i tidningarna är ingalunda bara nyheter och reportage, som skall ge läsarna information och kunskaper. Fältet syns snart sagt överallt i tidningarna – seriesidor, sportsidor, familjesidor, över allt – som ord, antydningar, talesätt, bilder... Arkeologi ingår i det dagliga flödet utan att egentligen avse att säga något om arkeologi eller forntiden. Arkeologi är också ett bildspråk om nutiden.

2. Samhällsförvaltning (18)

Pressen är en tredje statsmakt med uppgiften att bevaka lagstiftning och statens och kommunernas lagtillämpning och samhällsförvaltning. Detta gäller naturligtvis också kulturminneslagstiftningen och kulturmiljövården. *Dagens Nyheter* fullföljer denna uppgiften dels genom kritiska reportage, som direkt sätter fingret på makthavares enligt tidningen olämpliga agerande, dels genom nyhetsreportage om vad som pågår inom den kulturmiljövårdande sektorn.

En tredjedel av urklippen i gruppen gällde stora världen utanför Sverige. Kontroverserna kring Tempelberget i Jerusalem med Aqsamosken rapporterades med omnämnande av de för palestinierna misshagliga arkeologiska utgrävningarna (26/2; 23/5). Raseringen av kulturminnen i Irak och Syrien genom kriget och IS och av kulturminnen i Italien genom väder och vind och föroreningar fick stora reportage (21/8; 24/12). Små notiser, som kunde

kvalificera sig också för grupp 5 nedan, fick konstskatter återbördade till Peru från Världsarvmuseet i Göteborg (19/6) och den skadade Djoser-pyramiden (26/9).

Gemensamt för dessa notiser och artiklar är att de knappast intar någon mot myndigheter eller någon annan kritisk hållning. De berättar nyktert om vad som pågår, vilket inte alltid är något önskvärt – snarare tvärtom, och därigenom blir de naturligtvis kritiska mot till exempel IS eller en inkompetent byggherre i Egypten.

Tonläget är ett annat i rapporteringen av svenska ärenden. *Dagens Nyheter* inte bara skrev om budgetpropositionens förslag att lägga ned de tre svenska instituten i Medelhavs världen (25/10; 26/10; 18/11), utan tidningen tog explicit ställning mot förslaget genom en debattartikel av kulturchefen Maria Schottenius:

Korkat, regeringen! (24/10)

Dagens Nyheter ingick i den storm som räddade instituten.

Den tragikomiska Slussenombyggnaden är en följetong. Under 2014 blev det en del urklipp med arkeologi i grupp 4. Problematiska i förhållande till lagstiftningen har grävningsarbeten för kablar med mera under grundvattenytan varit (7/8). Om arkeologerna, som nämndes i artikeln, grävde under grundvattenytan framgår inte.

I positiv anda skrev *Dagens Nyheter* om budgetpropositionens förslag att återinföra gratis entré på statliga museer (18.10) och om att ”Platser knutna till Linné kan bli världsarv” (11/6). Om det senare förslaget hade *Dagens Nyheter* inget ont att själv säga eller referera från andra. Kring det förra förslaget kunde däremot tidningen redovisa många kritiska röster: naturligtvis den borgerliga oppositionen, men också Stockholms handelskammare, det privata Sven-Harrys konstmuseum och Nordiska museet, som inte föreslogs vara med om reformen. Tidningen tog inte själv ställning.

Då kulturarv raseras ryter däremot *Dagens Nyheter* till – med tämligen lågmäld röst. Att Svenska kraftnät grävt sönder en tusenårig ängsmark bekymrade inte tidningen (23/9). En vacker bild av en häst som drar en såningsmaskin och en bild av en runsten visade hur marken återställs. Det framgick inte om grävandet var tillåtet. Att Tele2 lägger ner adressen swipnet.se kommenterades som skamligt struntande i kulturarvet och jämfördes – inte helt rättvis enligt tidningen – med raset i Visby ringmur (30/8). Bakom den dramatiska rubriken ”Trojeborg ödelagd – av traktens barn” (17/9) dolde sig en labyrint byggd av barnens föräldrar med Hägersten-Liljeholmens stadsdelsförvaltnings tillstånd och med dess stenar. Skribenten, som hade skickat in en fråga till ”Fråga Eva-Karin”, var mera upprörd än journalisten Eva-Karin Gyllenberg.

*Dagens Nyheter*s bevakning av samhällets förvaltning av kulturarv och kulturmiljö avsåg under året ett fåtal, som det synes tillfälligt valda ärenden. Inga ledare tog principiell ställning för eller emot något. En del kanske intresserade en del stockholmare. De flesta läsarna bläddrade nog förbi. Med avseende på kulturmiljövårdsområdet var *Dagens Nyheter* under året ingen skarpögd tredje statsmakt. På 1980-talet stod *Dagens Nyheter* på barrikaderna för arkeologin med bland annat en kampanj för ett museum i efterföljd till utgrävningen av Riksgropen, som var tänkt att bli parkeringsplats för riksdagsmännen.

Några av de utrikes förhållanden som diskuterades i reportage var intressantare. Att det antika kulturarvet i Italien inte klarar att hålla näsan över vattnet utan privata sponsorer

inom näringslivet är beaktansvärt, liksom att IS av ideologiska – och som det med tiden visat sig kommersiella – skäl raserar fornlämningar är också beaktansvärt. *Dagens Nyheter* tog här upp viktiga samtidsproblem.

3. Kultur- och samhällsdebatt (28)

En debattserie i *Dagens Nyheter* hade arkeologi som sitt huvudtema. Den fördes mellan två arkeologer och gällde, huruvida en tredje arkeolog – Gustaf Hallström – var rasbiolog och nazist. Anklagelsen framfördes av Magnus Alkarp med anledning av att Västerbottens museum under kulturhuvudstadsåret skulle ge en teaterföreställning om Gustaf Hallström (7/2). Evert Baudou, som skrivit en hyllad biografi över honom, efterlyste källor och argument (18/2). Han ansåg anklagelserna obestyrkta. Så förblev de också efter Magnus Alkarps svar (19/2). Han hänvisade till en bok, ”som inom kort skall publiceras vetenskapligt”. Debatten fick därmed ett snöpligt slut, och ännu har boken inte publicerats.

Detta var den enda debatten om arkeologi eller kulturmiljövård i *Dagens Nyheter* under 2014. Desto vanligare var, att debattörer med andra budskap använde arkeologi som metaforer. Framtidens arkeologer kommer att hitta ”sår efter utgrävningar och kapslar av använd uran” från vår tid enligt koreografen Virpi Pahkinen (31/5). Vilka eller vad slags utgrävningar angavs inte. ”Som arkeologer vet berättar livet sin historia i skikt” enligt Roger Kohen (28/10). ”Dagstidningar och böcker knuffas ut i kulturlivets marginaler, som fornlämningar” till förmån för ”spektakelkulturen” (28/1). Det finns arkeologer som anser att arkeologi måste vara underhållning, om än inte kanske spektakel. En helt annan roll fick fornlämningar och ruiner i Johan Schücks krönika om att ”Moderna ruiner berättar en viktig del av vår historia” (3/1). Försvunna arbetsplatser – artikeln var illustrerad med ett foto av Ställbergs gruva – är påminnelser, nostalgi, men också bilder av förändring, framåtskridande, det moderna.

Att stenåldern var den mest synliga perioden i *Dagens Nyheter* under 2014 förklaras av att stenåldern tycks vara den mest populära perioden i metaforer (tab. 1). Stenåldern är avlägsen, primitiv, annorlunda ... Den kan få illustrera mycket. ”Stenåldern upphörde inte därför att vi gjorde slut på stenar” (7/4). År 2014 var det Israel som hotades att bombas tillbaka till stenåldern, av iranierna enligt premiärminister Netanyahu (27/1). Neandertalare hade blivit skrämde av Bernhard Herrmanns toner (10/1). Mänsklighetens historia sträckte sig från stenåldern till skrevåldern (6/2), alternativt från stenyxor till ”osynliga transaktioner mellan bankkonton” (25/5). Det äldsta kunde också, i stället för med stenåldern, uttryckas med ”Adam & Eva” (3/10) eller ”egyptierna” (13/10).

Det äldsta kan också vara grottor. Ängest ”från grottan till radhuset” avhandlas i en medicinsk självbiografi, som diskuterades i tidningen (19/5). Huruvida grottmänniskorna var särskilt ångestplågade framgick inte, men eljest är grottmänniskorna de ultimata stenåldersmänniskorna. Grottmannen är också en av maskulinitetsforskningens mansschabloner. Grottkvinnan som blir dragen in i grottan vid håret är inte en av den motsvarande kvinnoforskningens schabloner. *Dagens Nyheter*s grottmänniskor eller grottmän satt runt brasan (30/4), gjorde vackra, brutala konstverk (17/6) med mera. En grottmän, som satt fast i en grotta i Tyskland efter en olycka, var en annan sorts grottmän (11/5).

Den närmast obefintliga debatten om arkeologi och kulturmiljövård, som refererats så här långt, är antingen svensk eller platslös. Från utlandet fanns inte heller kritisk debatt om arkeologi- och kulturmiljöfrågor, men arkeologin var en referens i reportage med andra syften. En framtidsvision med sju stater i stället för de tre sönderfallande Libyen, Syrien och Irak innehöll en kort historik som började för 7000 år sedan (6/7). Turistindustrins kollaps i Egypten illustrerades av ett stort fotografi av pyramider och dromedarer (26/5). En artikel, som fördjupade ”minnet och historien [som] en strid på liv och död i Sydafrika”, beskrev ett museum med områdets historia:

Det tar spjörn i Darwin och de lokala arkeologiska fynden för att via en snabbspolning av rasismens och kolonialismens historia komma fram till att vi nu står inför en potentiellt enad universell mänsklighet som en gång inledde sitt äventyr just här. (14/12)

Att ”Drömfabriken Cinecittà hotas av ruindöden” illustrerades av romerska soldater ur en välkänd TV-serie (19/12).

Stenåldern och grottmänniskor användes i tidningsspaltarna som ett bildspråk. Kultur- och samhällsdebatten förutsätter – ibland – kunskaper i arkeologi hos läsarna för att uppfatta vad skribenterna kan tänkas ha menat med sina formuleringar och sina bilder. En enkel stereotyp kunskap är tillräcklig.

4. Reportage (5)

Journalister som besökte utgrävningar var legio på 1980-talet. Därefter har intresset minskat. *Dagens Nyheter* rapporterade allt i allt från fyra utgrävningar. Tre av dem försiggick i Stockholmstrakten: Slussen (1/4; inte årets aprilskämt); Baggensstaket (21/5); Erik den heliges skrin i Uppsala domkyrka (24/4, 27/4).

Reportaget från Slussen visade en mur, som just hade frilagts. Reportaget om salig kung Erik berättade om vad man hoppades att få reda på. Det är det vanliga med reportage från arkeologiska utgrävningar. Journalisten kommer första vecka och frågar vad man hoppas att hitta. Sedan hörs hen aldrig av mera, och läsarna får inte reda på vad man faktiskt hittade och vilken kunskap som kunnat utvinnas ur det. I det avseendet var artikeln om Baggensstaket ovanlig. Den utgick från ett besök på ett nytt krigsmuseum i Fisksätra. Huvudnumret i museet är fynden från slagfältsarkeologin vid Baggensstaket, där en rysk truppstyrka drabbade samman med svenskar under en dag i augusti 1719. Journalisten måste ha fått något om bakfoten, när hon skrev att man grävt ut 70 000 kvadrat (gissningsvis kvadratmeter). Det var förstås en noggrann detektorsökning.

Utanför Stockholmstrakten, om Uppsala får räknas dit, rörde sig *Dagens Nyheter* en gång. Rom-korrespondenten hade vid tillfälle inget intressant i italiensk politik eller ekonomi att skriva om. Det fick bli de arkeologiska utgrävningarna inför ett tunnelbanebygge och några ord om staden Roms ständiga bekymmer med fornlämningar. Korrespondenten benämnde en bevattningsbassäng av ovanlig storlek ”en arkeologisk sensation”. Ordet har blivit mindre vanligt i tidningsarkeologin på sistone, inte bara för att arkeologireportage har blivit mindre vanliga.

5. Små notiser (25)

Dagens Nyheter har sedan excerperingen på (20)00-talet blivit alltmer veckotidningslik. Varje numris domineras av ett par artiklar på en eller flera sidor vardera. Övriga nyheter presenteras som små enspaltiga notiser. Dessa kommer från nyhetsbyråer, är saxade ur konkurrenter eller hittade på Internet. Notiserna uppvisar inget systematiskt eller genomtänkt utvalt innehåll. De synes innehålla vad som fågnat nattredaktören som har haft att fylla ut sidorna.

Till skillnad från de få reportagen i den föregående gruppen och i nästa grupp med forskningsrapportering, var de flesta notiserna internationella. Endast tre av 25 avsåg Stockholmstrakten: naturligtvis en om Slussen (18/2) och mera originellt en vas på Bukowskis som efter inropet visade sig vara från 1900-talet och inte troligen från 500 f.Kr. som hade uppgetts i auktionskatalogen (24/11), nio avsåg resten av Sverige, och återstoden, hälften av alla, avsåg utlandet, från spännande och sensationella fynd i Stavanger (8/11) till de hittills äldsta fotavtrycken funna på den europeiska kontinenten, även om de är upptäckta på en strand i Storbritannien (8/2). Möjligen hängde Brittiska öarna samman med kontinenten vid den tiden.

En viss tendens fanns dock i notiserna det till synes tillfälliga till trots. Skelett, mumier och massgravar tyckte tidningsredaktörerna vara särskilt angelägna att meddela sin läsekrets. En tredjedel av notisurklippen handlade om mumiemums (3/2), ”Dansk skalle var inte påve” (16/12), ”Massgravar hittade i Texas” (24/6) och så vidare. Ett tjugotal skelett uppgrävda i Malmö fick till och med två notiser. Först satte tidningen in en färgbild och en kort text (18/2), och två dagar senare meddelade man att kyrkan önskade återbegrava skeletten (20/2). Sådant förekommer med sentida skelett, ibland också medeltida. Malmöskeletten grävdes upp på stadens hospitalskyrkogård för fattighjon och sjuka. Om det är *Dagens Nyheter*, *Sydsvenska Dagbladet* eller Malmöarkeologen Per Sarnäs, som ansåg skeletten sakna arkeologiskt värde, framgick inte; det bara stod i notisen. Vederbörande hade uppenbarligen inte studerat de osteologiska rapporterna från victorianska kyrkogårdar i London. Bilden av hälsotillstånd och levnadsmönster före 1900-talets genombrott för läkekonst och välfärdssamhälle är tankeväckande.

Frågan är om *Dagens Nyheter* anser att notiserna är underhållning eller att de har ett informationsvärde med avseende på vad arkeologsamhället arbetar med. Jag gissar på det förra.

6. Att följa den arkeologiska forskningen (28)

*Dagens Nyheter*s vetenskapsbevakning har med tiden blivit mindre, men det är ofta arkeologi som återkommer på det veckoliga söndagsuppslaget inklusive vetenskapsjournalisten Karin Bojs krönika om aktuella teman. Vilken arkeologi som syns är naturligtvis utpräglat redaktionens val både på vetenskapsuppslaget och i de mera tillfälligt uppdykande artiklarna.

Stenåldersmat, eller paleodiet, är en mediagengångare. Under 2014 diskuterades köttätande i tidningen:

– Vi människor är biologiskt anpassade att leva med djur och har alltid omgett oss med djur, oavsett om vi jagat dem för att få mat eller fött upp dem. (24/9)

Det var professor Per Jensen som intervjuades för att kommentera en bok av Melanie Joy, som propagerar mot köttätande. Köttätandets djupa rötter framhölls i tidningen redan tidigare under året:

Men människan har grillat, stekt och bakat sedan urminnes tider (5/7)

Detta stod i en artikel om akrylamid i mat som en cancerogen, men också som en framkallare av akut förgiftning. Ännu tidigare på året hade vetenskapssidan framfört en avvikande uppfattning. Karin Boys skrev (2/4) om den mänskliga kosten under större delen av mänsklighetens historia, de många miljonerna år före uttåget ur Afrika. En ursprunglig stenålderskost skulle ännu ätas av Hadza i Tanzania: rötter, bär, gröna blad, honung, men också något vilt. Karin Boys anförde klokt, att stenålderskost på stenåldern kunde vara högst olika i tid och rum.

Vad läsarna först och främst kunde se i *Dagens Nyheter* under 2014 var, att den arkeologiska forskningsfronten numera innehåller arkeogenetik, det vill säga DNA-analyser. Sedan analyser av arkeologiskt funna skelett blev tillförlitliga mot slutet av 1990-talet är detta en intressant gren av arkeologin – så i högsta grad i *Dagens Nyheter*. Tidningen redovisade flitigt hur mänsklighetens historia kan skrivas som dess geners historia (2/2; 8/2; 18/5; 15/10; 23/10; 26/10; 14/12). Tidningen var entusiastisk över tillväxten av kunskap inom detta forskningsfält och använde ordet ”bedrifter”. Frågan är, om den emellanåt blev väl entusiastisk och därmed okritisk. Hur beläggs innehållet i följande artikel:

En studie om 13 DNA-sekvenserade individer som har levat i nuvarande Ungern under loppet av 5000 år. (26/10)

Antagligen menade tidningen inte, att individerna har levat i 5000 år utan snarare att de 13 skeletten är utspridda med levnadstider här och var under de 5000 åren. Ur analyserna refererades slutsatsen, att jordbrukare vandrade in till Ungern för 7500 år sedan och att en jägare-samlare ur den lokala befolkningen hade träffat invandrarna med genetiska resultat som följd. Dessvärre kan en kort tidningsartikel inte förklara hur man kan veta sådant.

Komplexa molekylers historia är naturligtvis tämligen ointressant. Intressanta är de genvidareförande och genförändrande partner- och äktenskapsmönstren. Detta är en aspekt av mänsklighetens historia. Frågan är om genmönstrenas variation i tid och rum är tillräckliga för att skriva en meningsfull kulturhistoria. *Dagens Nyheter* har valt att följa arkeogenetikernas egen historieskrivning. I denna förklaras genernas föränderliga mönster med folkvandringar, för Europas del erkännerligen invandringar. Tidningens läsare fick i flera artiklar läsa, att européerna genom de senaste tiotals årtusendena har formats av tre stora invandringar:

Vi är en blandning av invandrare (27/4)

Européer en blandning av tre invandrargrupper (18/9)

Tre vågor formade Europas folk (21/9)

Karin Bojs är inte ensam om dessa rubriker och artiklar, men hon har vidareutvecklat idéerna i den Augustprisbelönade boken om sin europeiska släkt under 54 000 år (Boys 2015). Här följde tidningen onekligen spetsforskning, vilket inte är vanligt med arkeologi och generellt humaniora. Det är forskning som är långsam och sällan de enskilda uppseendeväckande upptäckterna, som skapar rubriker (sic!). Inom arkeologin kan förstas utgrävningar och enstaka föremålsfynd framställas som engångssensationer, men det är journalistik, inte den humanistiska forskningens eftertänksamma bygge, raserande och återuppbyggande. Fast journalisterna tycker förstas emellanåt att det är pikant att skriva, om hur en enstaka utgrävning skriver om historien.

Dagens Nyheter tog också in artiklar om DNA-analyser av den förste amerikanen (16/2) och en samling halshuggna vikingar ur massgravar på Brittiska öarna (14/12). I och för sig handlade den första artikeln främst om etiska och juridiska problem kring studiet av paleoindianer och den andra om nordiska ortnamn och ord i den gamla Danelagen, till exempel i trakten av York. *Dagens Nyheter*s genarkeologiska artiklar är inte ensidiga. I en artikel om rovdjurens betydelse för ekosystemen refererades, att:

Sveriges befolkning ungefär till hälften härstammar från urgamla europeiska jägargrupper. (12/1)

Artikelns poäng var, att jägarna trots deras vidareförande av en mångtusenårig tradition inte kan fylla rovdjurens på många sätt viktiga och nyttiga plats i naturen. Artikeln av Karin Bojs kommenterades tydligen flitigt på Internet: ”Mycket beröm men även en del kritik har strömmat in” (19/1). Kommentarererna, de flesta från jägare, brydde hon sig inte om att referera eller bemöta. Hon förutsatte tydligen, gissningsvis med rätta, att läsarna själva kunde föreställa sig vad de innehöll. Däremot ägnade hon möda åt en anklagelse från en grupp arkeologer, att hon blandade samman genetik och kultur. Hon skrev i sitt svar om genetiskt betingade egenskaper hos respektive jägare och jordbrukare, och hos respektive vargar och hundar. Den kontroversiella frågan här är förstas vad som är orsak och verkan. Karin Bojs uttryckte sig försiktigt och hänvisade till en kommande studie i Stockholm och Uppsala baserad på analyser av 400 skelett från mesoliticum till medeltiden. Hennes entusiasm för DNA-analysgrundad arkeologi och hennes uppfattning att den mer eller mindre revolutionerar vår kunskap om mänsklighetens och människors historia är omisskännlig. Möjligen kan *Dagens Nyheter*s läsare få intrycket att annan arkeologi är mindre intressant. Att kulturhistorisk variation är större än genetisk variation kunde vara värt en egen vetenskapskrönika i tidningen.

Naturvetenskaperna inom arkeologin framhölls också i *Dagens Nyheter* i ett flertal artiklar om mänsklighetens historia, som inte byggde på arkeogenetikernas laboratoriearbete, även om anslaget var kulturhistoriskt:

Därför blev vi människor

Det har länge varit oklart hur människan blev så intelligent. Men nu har yxor, rovdjur och en elfenbensfigur gett oss fler ledtrådar. (15/3)

Den artikeln var DNA-fri liksom en rad andra artiklar om bland annat grottmålningar, varför neandertalarna dog ut, eller de första jordbrukarna på Cypern (16/3: 6/4; 30/3; 23/8; 12/19; 28/12). De första jordbrukarna på Cypern satte Karin Bojs in i sitt stora perspektiv

av gen- och kulturspridning genom vandringar (16/3). Grottmålningarna fanns med på en lista över årets tio största vetenskapliga genombrott:

Målningar i grotta skriver om historien (28/12)

Stora ord, men det är naturligtvis av vikt i globaliseringens tidevarv, att de äldsta grottmålningarna inte längre är de europeiska. Det var inte européer som uppfann konst; det gjordes tidigare i både Sydostasien och Afrika. *Dagens Nyheter*s vetenskapsredaktör Maria Gunther stoppade emellertid in en brasklapp:

En möjlig förklaring till de gamla målningarna i Indonesien är att asiaterna och européerna lärde sig måla samtidigt. (28/12)

Men därtill ett tillägg i Karin Bojs anda:

Men det är troligare att våra förfäder redan kunde göra konst när de lämnade Afrika för 60 000 år sedan. (28/12)

*Dagens Nyheter*s vetenskapsredaktion drev alltså en medveten linje, om vilket slags arkeologi som skulle framhållas för läsarna. Det är en naturvetenskaplig arkeologi. Det är laboratoriernas hårddata, inte den humanistiska tolkningsdiskussionen, som för arkeologin framåt mot ny kunskap och nya synsätt, särskilt ny kunskap. Arkeologin som en tolkningsvetenskap är underkommunicerad i *Dagens Nyheter*. Allt detta hindrar inte att vetenskapsredaktionen lyfte fram några populära gengångare: ”Sagan om den gulliga lilla kattmumien” (25/5); ”Och solen har sin gång för oss alla” om Stonehenge och arkeoastronomi (14/9); ”Pyramidernas toppar kan vara gjutna” (28/9).

Påtagligt är hur alla urklippen i denna gruppen handlar om arkeologi utanför Sverige. Visserligen återges uttalanden av svenska forskare någon gång, men eljest försiggår *Dagens Nyheter*s arkeologiska spetsforskning utanför Sverige. Svensken Svante Pääbo, verksam i Leipzig, är dock avbildad och intervjuad (15/10; 23/10), inte bara för att han är svensk.

Man kan fråga sig, varför *Dagens Nyheter* över huvud taget rapporterar arkeologisk forskning. Det finns ju forskningsinformerande tidskrifter som *Populär Arkeologi*, som ger om inte bättre så rikligare och mångsidigare arkeologibevakning. *Dagens Nyheter* måste göra ett betydligt snävare urval. Detta synes inte styras av en stark, målmedveten hand. Det vill säga, de återkommande reportagen om arkeogenetik och invandringar kan förstås ses som en strävan att utifrån den djupa historien påverka opinioner kring den nutida invandringen och de skiftande mötena mellan människor. Kontrasten mellan en sådan ambition och den ständiga strömmen av arkeologiska kuriositeter på tidningssidorna är tänkvärd.

7. Annonser, resor, recensioner (50)

Betald och inte minst obetald reklam är det område där arkeologi och kulturarv syntes oftast i *Dagens Nyheter* under 2014. Så har det varit i samtliga excerperingar. Meningen med den obetalda reklamen är, att annonsörer skall känna sig få mera valuta för sin betalda reklam och därmed lockas att annonsera mera i tidningen. Detta var ett huvudtema i analysen av (20)00-talets urklipp (Snäll & Welinder 2008: 166–177).

Under 2014 var symbiosen mellan researrangörer och *Dagens Nyheter* mest framträdande, dock mindre uppenbar än i den föregående excerperingen. Annonser för resor och resmål innehöll bilder av kulturlämningar, någon gång ett kulturhistoriskt utflyktmål i reseprogrammet, till exempel vikingamarknad på Åland (8/7), en bild av turister strosande genom antika ruiner i Turkiet (29/7), eller en bild av stensulpturer från stenåldern i Kirgizistan (14/12). Tidningens reportage beskrev olika områden och hur man kunde resa dit, till exempel Menorca under rubriken "Fornminnen & naturskydd" (115) eller Machu Picchu med en bild av ruiner (24/8).

Ett vattenteknologiföretag fick ingen gratisreklam utöver sin helsidesannons efter kvalificerad arbetskraft (30/3). Den stora bilden av en romersk akvedukt var anslående nog tillsammans med den fetstilta texten "Ta en titt i backspegeln". De eftersökta ingenjörerna förväntades dock bygga andra slags vattentransportsystem, men akvedukten skulle väl framhålla företagets gedigna tradition som ett framgångsrikt företag. Det framgick inte av annonsen, om företaget byggde akvedukter på kejsar Augustus tid.

Annonserna för utställningar med ett arkeologiskt innehåll var många, likaså för filmer. TV-tablåerna innehöll program i genren, någon enstaka bioannons också:

Ta med familjen till det forna Egypten. Mumien är tillbaka! (22/2)

Vikingasommar på historiska. Viking för en dag (17/6)

Mer på stan: Kina för tusentals år sedan. Upplev Kina på stenåldern, hör om de första människorna kring Gula floden och om hur gravkeramik, krukskärvor och gamla ben kan berätta om livet för tusentals år sedan i det område som en dag skulle bli ett mäktigt kejsardöme. (16/7)

Stenålderliv undersöks i "Tillbaka till våra rötter" (29/7)

17.00 Andra världskrigets arkeologi (7/8)

18.15 Möt romarna (17/8)

Anmälningar och recensioner av böcker, utställningar och filmer är legio. Endast en filmrecension gav emellertid under 2014 associationer till arkeologi, eller snarare till en arkeologiprofessor. Rymdhjälten Peter Quill liknades av Johan Croneman vid en galaxernas Indiana Jones (1/8). Liknelsen avsåg mera Indiana Jones som det godas actionhjärte än hans föreläsningar. Arkeologen som äventyrare är en schablon som odlades, eller förhoppningsvis dekonstruerades, av Medelhavsmuseet enligt en föreläsningsannons (10/9).

De till recension utvalda utställningarna var vikingar på British Museum (12/3; 23/3) och Sjöhistoriska museet (6/11). Som vanligt skulle en ny bild av vikingarna föras fram:

Vikingarna var också mjukisar (12/3)

Inte alls så fula, skitiga och elaka (23/3)

Unika fynd ger ny bild av vikingarna (6/11)

Att träfynden i Birkas hamnbassäng ger en ny bild av vikingatidens föremålsvärld skrevs av en journalist, som inte hade sett fynden från Lund, Sigtuna, Trondheim, York, Dublin och så vidare, men för svenskt 800-tal och 900-tal var det ganska nytt.

Pompeji på Millesgården förklarades vara ”Mera finurligt än frivolt om Pompeji” (28/9). Rubriken skulle förvarna voyeurer som kunde tänkas lockas till Millesgården av annonseringen ute på stan, som hade valt den väggmålning som är kommenterad ovan under urklippen i grupp 1. Anmälan i tidningen har trots det som en av tre bilder valt en väggmålning med en lesbisk scen.

Gratisreklam för museer förekom. ”Mossiga museer? Nej, knappast” (31/1) avsåg bland andra Medelhavsmuseet. Naturhistoriska museet fick en spalt, som apostroferade familjen Hedenhös (9/1). Mumier är uppenbarligen engagerande. En utställning av mumier på British Museum fick färgbild och tre spalter (30/5). I centrum av utställningen och anmälan stod teknik såsom tredimensionell fotografering genom röntgen. Det lätt makabra, men också överraskande i vad tekniken kunde avslöja, hade fägnat anmälaren:

[...] den yngsta från 700 efter Kristus. Då hade kristendomen gjort sitt intåg och genom tekniken kan man se att kvinnan, som är från Sudan, har en tatuering på insidan av låret föreställande ärkeängeln Mikael. (30/5)

Obestridligen har laboratorierna tillfört arkeologin obegränsade mängder oväntade och informationsrika data. Kanske är det den delen av arkeologin som fascinerar arkeologins publik mest. *Dagens Nyheter* gör sitt bästa för att hjälpa till. I anmälningarna av konstutställningar syntes dock arkeologi på ett helt annat sätt. I konsten är arkeologi en metafor för grävande, sökande, det gamla, det förgångliga, det gåtfulla... och det återgavs av anmälarna:

Några tvåtusenåriga krukor från Handynastin, sprejade med glänsande billack i olika färger är till exempel ett kritiskt vandaldåd som knyter an till hans berömda performance för snart tjugo år sedan, när han släppte en antik urna mot ett stengolv. (20/4)

Kunskapens arkeologi. Ett labyrintiskt samtal om historien (6/7)

Mitt i naturen. Imponerande utgrävning av jordkonstens historia (8/7)

Fotografierna visas sida vid sida med historiska bilder från det tidiga 1900-talets utgrävningar av slaget vid Visby ringmur 1361 (23/7)

Digital arkeologi. Elektronik och drömmar i myllrande samspel (8/11)

Hur ska en recensent ta ställning till ett kriminellt förstörande av arkeologiska föremål? IS:s rasering, plundring, smuggling och försäljning av kulturarvet i Irak och Syrien fördöms enstämmigt i Västvärldens media. Har en konstnär större frihet att förstöra forntida keramik?

Böcker med arkeologiskt innehåll anmälades i korta notiser eller längre recensioner. Arkeologiska fackböcker recenserades sällan, men böcker som kan uppfattas som gränsfall förekom, till exempel tredje delen i Lasse Bergs serie utifrån Kalahari (29/3), Ola Anderssons *Medeltida byggmästare i Norden* (20/1), och de synliga minnena efter första

världskriget i boken *Historien om västfronten. I spåren av första världskriget* av Nils Fabiansson (29/7).

Eventuellt är kriminalromaner de mest lästa böckerna i Sverige i dag. Arkeologer eller arkeologiska miljöer syns hos tre författare, som porträtterades i tidning 2014: Anna Lihammer (1/2; 5/7), Elly Griffiths (26/7) och Tove Alsterdal (24/11). Även barnböcker läses och är en väsentlig andel av *Dagens Nyheters* recensionsverksamhet: *Stenåldern är rena guldgruvan* av Cato Thau-Jensen (1/2). Stenåldern är ”en tidsperiod som är rena rolighetsmaskinen” enligt recensenten Andreas Palmaer. En författare som ännu inte förfallit till att skriva deckare är Johanne Hildebrandt. Hon porträtterades stort upplagt med anledning av den till tiden runt 1000 e.Kr. förlagda fortsättningen av trilogin om bronsåldern, vilken utspelar sig i slutet av vikingatiden. Hennes briljanta krigsreportage är anmärkningsvärt undertryckta i sammanfattningen av hennes karriär (28/9).

Annonser, resereportage och recensioner har naturligtvis inte för avsikt att visa vad arkeologi är för en slags vetenskap eller varför kulturarvet har betydelse. Ändå påverkas läsarna. Det blir en helt annan, mera fragmentarisk och diffusare arkeologi än den som tidningens vetenskapsjournalister eftersträvar. De två möts emellertid i artiklar skrivna utifrån fackböcker, artiklar som refererar och diskuterar böcker snarare än att kritiskt recensera dem. Under grupp 6 om forskning fanns en sådan artikel skriven utifrån Svante Pääbos forskningsinformerande bok *Neandertalmänniskan – på spaning efter försvunna gener* (15/10).

8. Arkeologisamhället (8)

Media lever i symbios med samhället. Tidningarna meddelar vad som har hänt, pågår och skall hända i samhället, och samhällets medlemmar tar del av meddelandena. Detta gäller också vetenskapssamhället. Det står om arkeologer som personer utöver att de är arkeologer i tidningarna. Denna grupp urklipp dominerades under 2014 av nekrologer. Antalet var väl varken större eller mindre än man kunde vänta sig i *Dagens Nyheter*, som tar in minnesrunor av personer av en viss samhällsställning och status.

Med avseende på arkeologi spände fältet under 2014 från konstnären Olov Barve, vars hustru Ewa hade haft utställning på Gotlands Fornsal (24/7), till den klassiske arkeologen Robin Hägg (26/7; 7/8), via bland andra skådespelaren Else Marie Brandt, som efter fyllda 70 år ”tog en examen i arkeologi” (11/3), och läns- och riksantikvariern Erik Wegreus (10/12; 11/12). Levande arkeologer var mindre vanliga. Egenföretagaren och trädgårdsarkeologen Anna Andréasson hyllades för att hon hade tilldelats Stiftelsen Bengt Jansons minnesfonds pris (10/12).

Dagens Nyheters familjesidor är inte tillräckliga för att hålla sig à jour med skvallret i arkeologkretsar, men något gör tidningen.

9. Vikingar (29)

Bilder, namn, talesätt ... med anknytning till vikingar är lätta att få syn på i tidningen. I bilderna känns vikingarna igen på sina hjälmar. Sådana med horn vann med 6–5 mot sådana utan horn i *Dagens Nyheter* under 2014. Kvinnliga vikingar fanns inte på några bilder, men hur de skulle ha känts igen är oklart. ”Underhållande ylle och skägg” (4/5) om en TV-serie syftade uppenbarligen på män. Kvinnornas vävande syntes inte.

I övrigt förekom Vikingarännet, ”som löper efter den Gamla Vikingaleden mellan Uppsala och Stockholm (16/1), en vilja hos Sverigedemokraterna Stockholms stad att bygga ett vikingamuseum (30/6), ”Fången viking” som staty mitt emot Liljevalchs konsthall (30/7), ”Förlust för Viking Line” (28/8), hinderlöpningen Tough Viking på Djurgården (30/8), en anlagd brand i ett vikingahus i Trelleborg (15/9), ”Lite gammaldags vikingamåner” om en misshandel i Habo (29/11, citat i DN från en hatsajt), en artikel om Bob Dylan av Fredrik Wikingsson med mera.

Maja Hagerman skriver regelbundna kolumner i *Dagens Nyheter* om sverigedemokrater, nationalromantik och dylikt. Hon dekonstruerar gärna myter:

Vikingarna är ett slags historiska stereotyper som far omkring med fulla segel. En fantasi från 1800-talet om ett fritt och klasslöst samhälle av jämbördiga krigare som levt i en säreget isolerad värld. (22/4)

Maja Hagerman skrev naturligtvis hur det egentligen var, men hon gjorde det i en resignerad kamp mot väderkvarnar:

Avancerade doktorsavhandlingar skrivs och forskarsamtal pågår, men det finns inga bryggor över till allmänheten och populärkulturen. Därför kan en mycket gammal världsbild fortsätta att råda. (22/4)

Maja Hagerman är naturligtvis själv en brygga. Andra är museerna, de antikvariska instanserna, arkeologiinformerande tidskrifter, radio, TV och Internet – och emellanåt universitetens tredje uppgift, deras samverkan med det omgivande samhället. Kvantiteten är avsevärd, kvaliteten är varierad. Maja Hagerman representerar den ena änden av skalan, medan *Dagens Nyheter* emellanåt återfinns i den motsatta änden.

Någon liten brygga byggde kanske dock *Dagens Nyheter* med sina recensioner av vikingautställningarna på British Museum och Sjöhistoriska museet, men underblåsandet av myter om vikingar är eljest massivt, även om motelden emellanåt finns. Den tecknade illustrationen till Maja Hagermans krönika ingick för övrigt i det segrande laget i hjälmstriden. Teckningen av Magnus Bard visade en man sovande i sängen med svenska kronor på pyjamasen, ett vikingasvärd på väggen över sängen, en bok med drakskepp på pärmen på nattygsbordet och en hjälmklädd – med horn – skäggprydd viking som gosedjur i famnen. Maja Hagerman hade säkerligen godkänt ironin.

10. Rocky (21)

Figurerna i serien Rocky i *Dagens Nyheter*s kulturbilaga är en samling ölande bohemer, som låter livet flyta förbi, medan de självcentrerat och cyniskt utlägger åsikter om skeendena runtomkring sig. Medan en av dem låg på rygg på soffan med en rykande kaffemugg och funderade på hur långt tillbaka i tiden som han hade släkt (7/2), sa det plötsligt ”Pling Plong” utanför serierutan, medan en kolumn Z svävade upp ovanför huvudet på honom (8.2). Släkreflektionerna hade dessförinnan resulterat i att han hade starkare släktband med Bingo-Berra än med stenåldern, men också i att hans mormormormormormormor borde ha haft föräldrar.

Vän av linjär tid och ordning i perioderna kan förundras och förargas över den forntid, som efter tidsresan i drömmen utspelade sig i Rocky-serien. Några rockader bland publiceringsdatumen underlättar förståelsen i förhållande till arkeologiläroböckernas innehåll. Låt oss börja med de sista jägare-samlarna. Två figurer sitter på träkubbar vid ett runt bord och diskuterar tidens förändringar:

Det är precis din attityd som jag hatar med det här landet! Det finns ingen plats för nytänkande här, allt ska bara vara som det alltid har varit!
Ja, det är inte hälsosamt med det höga tempot vi lever i nu!
Va? Det händer ju i-n-g-e-n-ting! I Egypten byggde de pyramider för fan för femtonhundra år sen, vad har vi? En jävla stenhög som är lägre än mig!
Det är mer än tillräckligt!
Överallt händer det grejor utom här! Det uppfinns allt möjligt, segelbåtar, opium, nya metaller ... keramik ...
Kerawho?
Vad har vi? En pinne att torka oss i röven med ...
Jamen stick till Egypten då om du vill torka dig i röven med keramik, mister Fancy Pants! (27/2)

Scenen ska tydligen dateras till ungefär 2000 f.Kr., i den mån det är intressant att fundera på saken. Krogmiljön understryks av en Nollberga-figur i bakgrunden som säger ”Wööö!”. På det medeltida Bryggen använde man mossa utifrån öarna i havsbandet, prövad och funnen funktionell av de lokala paleoekologerna. Av andra Rocky-bilder att döma skall emellertid keramiken, som står på det runda bordet, placeras in nära jordbrukets introduktion. Samma keramik återkom i följande krogscen:

Jag såg att ni också skaffat husdjur och odlingslott och grejor ...
Jo, nu sitter man fast vettu ... Men det funkar ju inte att ströva runt med barn och så.
Alla blir bönder nu ... Om man bara jagar och samlar är man liksom rikstönt numero uno ...
Vad kan jag säga? Brudarna blir som galna när de hör att man har spannmål! (14/2)

Jordbruket var kanske inte så lyckat ändå:

Den här ”bondestenåldern” är bara en trend, den kommer vara över om 2–3000 år ... Kom ihåg var du hörde det först! Nu ska alla rusa och köpa plog och hackor, men sen när de ruinerat sig på en massa nya prylar så kommer det komma någon ny skit som alla ska ha! Det var bättre förut när allt bara var likadant!

Var inte så bakåtsträvare! Jag har skaffat plog, och har börjat odla lite ris och korn och grejor, supernice!
Inte du också! Vad är det för fel på kött, nötter och rötter nu helt plötsligt?
Jag ska bjuda dig på lite hemodlade sädesslag, så kommer du nog turn that frown upside down!
Alla dessa nya idéer ... Vad i alla naturens inneboende väsen är det för fel på folk?
(11/2)

Denna dialog utspelade sig mellan två figurer sittande på en skinnfällstäckt bänk lutande sig mot en stockvägg. Bondestenåldern var en problematisk tid med ständiga invandrare:

Dumma båtyxefolk! De kommer hit med sina överlägsna vapen och tar våra jobb och tjejer!
Du har väl ingen tjej?
Nej, och vems fel tror du det är? Just det! (13/2)

Detta är rutan efter det att båtyxebeväpnade figurer trakasserat de samtalande, som är på väg till en fest, där de hoppas på utminutiering av jästa bärdrycker. Båtyxorna påminner närmast om vellingetypen enligt Mats P. Malmer (1962). Invandringen upplevdes som systemhotande problematisk av figurerna på träkubbarna runt bordet med keramiken, men diskussionen nyanserade orsakerna till problemen:

Fattar du inte att hövdingarna vill att vi ska skylla allt på invandrarna, så de kan plundra oss i lugn och ro?
Stygvar Blodyxa ja, men jag tror det blir bättre när Sune Hjärnätare tar makten!
(21/2)

Så avslutades en diskussion om det vanskliga i att sätta barn till en värld, där invandrarna har tagit alla jobben om fem, sex år, när barnen ska ut i arbetslivet. Diskussionen hade inletts några dagar tidigare under en nattlig fisketur med ljuster och eld i fören på den nytillverkade stockbåten. Denna höggs först till något med en båtyxa, därefter urholkades den med eld, och slutligen finhöggs den med återigen båtyxan. Martin Kellerman, som ritar och berättar Rocky, har tydligen uppfattat meningen med benämningen ”båtyxor”. Diskussionen om invandrarna hade varit animerad:

Varför ska de komma hit för? Och hur kan de ha råd med så avancerade redskap?
Jo, de plundrar och slår ihjäl oss svenskar!
Statistiskt sett är det 99 % större risk att bli ihjälslagen av en svensk!
Jaha? Men enligt min statistik är det tusen filjarders triljoners procent större chans att allt är utlänningarnas fel! Hur förklarar du det?
Jag tycker det är bra att det kommer hit lite mer folk, det är ju helt dött här! Och de tar med sig nya grejor som för utvecklingen framåt! Annars skulle vi bli kvar på stenåldern för alltid!
Vad är det för fel på det då? Vad ska annars hända med våra traditioner, som att göra gropar i stenar, eller gruffa spunk vid tjällossningen?
Men ärligt talat, hur kul är det? (19/2)

I mars hade det hunnit bli romersk järnålder eller kanske folkvandringstid. Tidens tumult märks också där Rocky-figurerna bor. I en serieruta kom flyktingar stapplande: en med en pil i huvudet, en med krycka, och den tredje med sitt eget huvud i handen. Rocky-figurerna

satt vid ett numera rektangulärt krogbord med samma keramik på och iakttog och reflekterade liksom i slutet av jägarstenåldern om världens föränderlighet:

Kolla, det bara väller in folk helt plötsligt. Riktigt stackarsliga krakar...

Det är Romarriket som har gått tits up... Hunnerna går medieval på hela den kända världens asses! Fortfarande sugen på att flytta till Rom? Din dumma jävla apa! Tur att du har mig som hela tiden punkterar dina korkade drömmar, annars hade du varit gulasch nu! Det var det jag gillade med stenåldern, då fanns inget av det här med att man hela tiden skulle vilja ha något annat än det man har, och vilja vara någon annanstans än där man är! Så länge man inte var i munnen på något sabeltandat så var allt bra! Nu har vi alla dessa bekvämligheter, toapinne och slipsten, men är vi lyckligare? Och jag ser ju att många grejer som vi diggade på 6000-talet börjar komma tillbaka nu! (4/3)

Hur man punkterar en dröm om att flytta till Rom visades i en annan dialog:

Tror du du är den förste som åker dit med storslagna drömmar, bara för att sopas ut i kanalen efter att ha blivit utbajsad av ett exotiskt djur efter ett par veckor i ett bögharem för spetälska galärslavar. (28/2)

Rektangulära bord introducerades möjligen under bronsåldern. Följande dialog utspelade sig vid det gamla runda bordet från stenåldern. De ständigt nya åldrarna var frustrerande för Forntidsrocky-figurerna. Möjligen är de något liknande också för Martin Kellerman. För Rocky i forntiden hade han löst problemen genom att låta forntiden finnas i en dröm. Han var i gott sällskap. Carl Larssons, ur strikt saklig synvinkel, lika förvirrade monumentalmålning "Midvinterblot" hade denne sett i en visionär dröm. Till konsten att ha rätt svärdmodell:

Killen där borta hade den rätta svärdmodellen, i brons! Den är inte ens släppt här i Norden än!
Var inte så impad av allting!
Jag ska ha ett sånt när det kommer.
Inte jag. Mitt lersvärd funkar bra för mig.
Det är ju värdelöst! Man kan ta sönder det med fingrarna ju!
Nej, ge fan! Det behöver inte duga i krig, för jag har det mest som statussymbol och prydnad...
Men det ser ju ut som skit? (26/2)

Hetsen efter det senaste gick vidare, medan följande dialog utspelade sig vid ett rektangulärt bord mot slutet av bronsålder:

Jag bet i det sura äpplet och skaffade ett sånt där bronssvärd som alla har, och redan nu fattar jag inte hur man klarade sig utan innan!
Bronns? Det är ju järn som är det nya nu.
Du skämtar?
Bronssvärd får man ju typ på köpet om man köper en get, för alla byter upp sig till järn nu. (1/3)

Ytterligare en glädjedödare kom in från bakgrunden i den sista rutan:

Kolla min roliga nya slida med arga fåglar på! (1/3)

Så kan man också beskriva stil II eller någon annan stil i ett ständigt föränderligt mode. Det bestående är keramikkrämlen som i serie efter serie är desamma. I vikingatiden är möten med andra och nya idéer väl belagda i både skrifthistoriska källor och arkeologisk materialitet. Forntidsrocky mötte Ibn Fadlan. Mötet ägde rum i krogen med det runda bordet, men vikingarnas vildhet markerades av att keramiken på bordet är sönderslagen:

Jag måste säga, ni viking, ni är den mest smutsig folk Allah har skapat!

Nu tar du väl ändå i?

Ni gå bajs, kissa... Efter ni inte tvätta den! Ni ha samlag, efter inte tvätta! Ni äta smutsig gris! Efter ni inte tvätta handen! Ni är som åsna som gått vilse den!

Fadlan, nu är du orättvis!

När hovding dod, ni lägga honom i båt. Ni ta hond, dela den, lägg med hovding i båt. Ta kvinna, dela hon, lägg i båt. Ta häst, dela, ta smutsig gris, dela, lägg med hovding i båt. Sen viking utan byxa tända eld på den båt! Sen ni dricka jättemicke mjöd, jättefolk, tills annan viking dod av för micke mjöd. Då ni lägga i båt, dela hond, dela kvinna, dela smutsig gris – igen!

Men ni då? Ni har ju typ nattlinne på er! (6/3)

Ahmad Ibn Fadlans reseberättelse är tämligen ordagrant återgiven i serien. Han mötte rus, nordbor, vid Volgakröken år 921 under en diplomatisk resa till volgabulgarerna.

Hur drömmen bröts och Rocky återkom till nutiden framgick inte av serierna i *Dagens Nyheter*. Däremot åkte Rocky-figurena till Visby och upplevde påtagligt synlig gammal tid. Det blev några av årets skarpaste inlägg i kulturmiljövårdsdebatten, vilken i övrigt inte just syntes i tidningen:

Det är fint här i Visby! Synd att de låtit det förfalla så till den milda grad ... Annars kunde det ju varit värsta turistmagneten! Här är liksom ett fint torg, men så har de en rutton kyrka som bara står och stinker upp hela plejset. Rena rama Dresden för fan! Hela stan ligger i ruiner sen den jämnades med marken för tusen år sen, och sedan dess har ingen lyft ett finger för att komma på fötter igen! Gnosjö-andan lyser med sin frånvaro... Tyskland och Japan byggde upp sina städer igen på en fiskvärt, men gottlänningarna sitter ett millenium senare och kårar sparris i en jävla inka-ruin! Rauk 'n roll, my ass! (25/6)

Under den fortsatta vandringen genom ruinstaden dryftar figurena vem som stadsmuren skulle hålla ute och vem som ”bara smashade hela stan till smitherens...” (25/5):

Jag skulle tippa på att det var danskarna ... Det känns som det alltid var danskarna. Men det är ju så länge sen så det kunde lika gärna varit Gargamel... Läxan av historien är ändå densamma: murar är inte mycket att ha! (26/5)

Gargamel är den onde i smurfarnas värld. Eljest uppträder inte onda personer i Rocky-serien, bara taskiga.

Historien lär inte bara läxor, utan den tillhandahåller också kunskaper som potentiellt kan komma till nytta. Rocky har blivit sittande på gatan utanför sin dörr. Portkoden har blivit ändrad, och hans telefonbatteri är slut, varför han bara satt på trappan. En vän kommer förbi, kallad av det samtal som tog död på batteriet:

Kan du inte bara öppna med nyckeln då?
Shit... Det är såna som du med nedärvda kunskaper från bondesamhället som kommer att överleva efter kollapsen! (6/5)

Avslutningsvis Rocky-figurernas egen framställning av det väsentliga i mänsklighetens historia, berättad runt en lägereld:

Elden måste vara mänsklighetens historias största aha-upplevelse! Tänk dig den första jäveln som lyckades tända en brasa! Fan vad han måste fått ligga alltså!
Hallå, hur vet du att det inte var en kvinna?
Det var det säkert, men då kom en man och drog en sten i huvudet på henne och gick och visade elden för alla, ”Titta vad jag hittat på!” (11/12)

Och så vidare med hjulet och så vidare i kampen om brudarna. Utan Rocky och Karin Bojs vore *Dagens Nyheter*s arkeologi torftig.

Avslutning

Historikersamhället är större än arkeologsamhället. Det kan vara skälet till att det finns flera böcker om historiedidaktik än motsvarande arkeologiska böcker. Den arkeologiska diskussionen är inte idéfattig, men uttänkta typologier över historiebruk och olika syften därmed finns det rikligare att hämta ur den historiska diskussionen (Gustafsson 2013: 223–224).

Niels Kayser Nielsen har sammanfattat fyra vanliga intressen för att bruka historien: politiska, informativa, underhållningsmässiga och identitetsskapande (Kayser Nielsen 2010: 34). En arkeolog kunde precisera det sistnämnda till nationalistiska och kulturmiljövårdande syften. Peter Aronsson har alternativt valt att framhålla historiebrukets funktioner: kognitiva, normativa, estetiska, affektiva och existentiella (Aronsson 2004: 19). Antagligen är det svårt att hitta någon arkeologi som inte kan inordnas i någon eller några av dessa kategorier. Klas-Göran Karlsson har vidareutvecklat typologin till sju olika slags historiebruk: vetenskapligt, existentiellt, moraliskt, ideologiskt, politiskt-pedagogiskt, kommersiellt och en överraskande sjunde kategori – icke-bruk (Karlsson 2009: 58–68). Den sista typen är lite sorglig, men den torde finnas inom arkeologin också. Det finns till exempel utgrävningsrapporter som aldrig har blivit lästa, kanske inte ens av länsantikvariens granskare.

Urklippen ur *Dagens Nyheter* skulle kunna användas för en diskussion av arkeologibruk enligt de inom historievetenskapen brukade linjerna, där för övrigt ett inom arkeologin vanligt bruk synes saknas – att granska sig själv. Min diskussion i avsnitten om de tio olika grupperna av urklipp har emellertid snarare tagit fasta på vilken slags arkeologi som syntes i tidningen: vilken bild av arkeologi, kulturarv, och kulturmiljövård fick *Dagens Nyheter*s läsare 2014? Jag avstår från att diskutera vilken eller vilka bilder tidningens läsare skulle kunna tänkas ta till sig. Läsarna är många och olikartade.

En viktig diskussion är om arkeologin i *Dagens Nyheter* 2014 svarade på de två grundläggande frågorna i historieberättandet enligt Harald Gustafsson men utifrån arkeologin: ”Hur kom vi hit?” och ”Hur var det här förr?” (Gustafsson 2013: 223–224). Den första frågan besvarade

tidningen med artiklarna i grupp 6 om arkeogenetik och människoblivandet med avseende på en av flera tänkbara preciseringar av frågan: "Hur hade apor blivit människor?" Den andra frågan fick högst selektiva, emellanåt kuriosabetonade svar. En tredje fråga kunde vara: "Hur kommer det sig att vi är där vi är nu?" Den är självklar i tidningens nutidsbevakning men knappast i forntidsbevakningen, bortsett från det ständiga framhållandet, att svenskarna är ett hopkok av invandrare under tiotusentals år.

Dagens Nyheter hade under 2014 till synes ingen medveten, avsiktlig politik för hur arkeologi skulle se ut i tidningen. Vetenskapsredaktionen visade visserligen ambitioner på begränsade fält av arkeologin, men i övrigt präglades den synliga arkeologin av osystematiska tillfälligheter. Bilden blev fragmentarisk, självmotsägande och ibland konstifik. Mest arkeologi syntes på platser i tidningen, där avsikten inte var att informera om eller diskutera arkeologi. Forntiden och den arkeologiska vetenskapen bara slank med. Många läsare lade förmodligen inte ens märke till den eller reflekterade i varje fall inte över den. Vilken bild av arkeologin, kulturarvet och kulturmiljövård skapas hos läsarna på det viset – vilken arkeologikultur?

I dagens informationsdemokratiska samhälle kan vem som helst skriva vad som helst på Internet, inte bara insinuationer, nesligheter och missfirmelser. Det gäller också arkeologi (Welinder 2004). *Dagens Nyheter*s webbupplaga innehåller möjligheten för läsarna att kommentera tidningens artiklar. Karin Bojs läsning av sådana kommentarer till hennes reportage om jägares och vargars gener är refererat ovan i grupp 6 om forskning. Tidningens strävan är att få stora mängder klickar och kommentar för att därigenom visa på sitt höga annonsvärde. En tidning utan annonser dör, och utan läsare blir det inga annonser. Arkeologin i tidningen är en väg mot ett rikt tidningsinnehåll som lockar många läsare. Tidningen måste balansera mellan underhållning och information i sin arkeologiförmedling.

Referenser

- Aronsson, P. 2004. *Historiebruk. Att använda det förflutna*. Studentlitteratur, Lund
- Bojs, K. 2015. *Min europeiska familj. De senaste 54 000 åren*. Albert Bonniers förlag, Stockholm
- Gustafsson, H. 2013. Historia på frukostbordet. Historiebruk i två nordiska dagstidningar 1987 och 2012. *Historisk Tidskrift* 133:2 (s. 197–225)
- Hodder, I. 1984. Archaeology in 1984. *Antiquity* 58, March 1984 (s. 25–32)
- Karlsson, K.-G. 2009. Historiedidaktik. Begrepp, teori och analys. I: Karlsson, K.-G. & Zander, U. (red.), *Historien är nu. En introduktion till historiedidaktiken*. Studentlitteratur, Lund (s. 25–69)
- Kayser Nielsen, N. 2010. *Historiens förändringar. Historiebrug fra monument till oplevelsesøkonomi*. Aarhus Universitetsforlag, Aarhus
- Malmer, M.P. 1962. *Jungneolitische Studien*. Acta archaeologica Lundensia. Ser. in 8°. N° 2
- Snäll, A. & Welinder, S. 2008. *Uppgrävt och nedskrivet. Om arkeologi och kulturminnesvård i massmedierna*. Riksantikvarieämbetet, Stockholm
- Welinder, S. 1987. *Arkeologiska bilder*. Universitetets Oldsaksamling. Varia 14
- Welinder, S. 1997. Arkeologi i massmedia. *Fornvännen* 92 (s. 19–32)
- Welinder, S. 2004. På väg mot demokratisk anarki. I: Guðmundsson, G. (red.), *Current issues in Nordic Archaeology. Proceedings of the 21st Conference of Nordic Archaeologists, 6–9 September 2001, Akureyri, Iceland*. Society of Islandic Archaeologists, Reykjavik
- Welinder, S. 2009. *Sveriges historia. 13000 f.Kr.–600 e.Kr*. Norstedts, Stockholm

Tab. 1. Tidningsurklippens fördelning (procent) på arkeologiska perioder (1994 = urklipp av A-typ; övriga år är inte enhetligt beräknade).

	1985	1994	2004	2014
Efterreformatörisk tid	22	16	49	21
Medeltiden	23	18	20	8
Vikingatiden	31	23	16	10
Järnålder	5	8	4	18
Bronsålder	3	8	1	6
Neolithicum	1	13	3	7
Paleolithicum–mesolithicum	15	14	7	31

A-typ = Det arkeologiska innehållet är urklippets huvudtema; framförandet av detta tema är urklippets avsikt (Welinder 1987:66)

Tab. 2. Tidningsurklippens geografiska fördelning i *Dagens Nyheter* (procent; cf. tab. 1).

	1985	1994	2004	2014
Stockholmstrakten	22	42	32	16
Övriga	78	58	68	84